

Мунасіпова-Мотяш І. А.
кандидат біологічних наук, доцент
доцент кафедри екологічної психології та соціології
Національний університет “Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Дяченко В. А.
кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри екологічної психології та соціології
Національний університет “Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Дубініна Д. Е.
викладач кафедри екологічної психології та соціології
Національний університет “Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

ПОКАЗНИКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМИ ТИПАМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

З другої половини ХХ ст. екологічні проблеми входять до числа глобальних за своїми масштабами і значущістю. Як показує досвід останніх десятиліть, спроби припинити наступ екологічної кризи економічними заходами не приносять успіху з тієї причини, що масова свідомість людства має в своїй основі споживацьке ставлення до природи. Тому формування екологічної свідомості та компетентності майбутніх поколінь має першочергове значення. За визначенням Д. С. Єрмакова екологічна компетентність — це усвідомлена здатність, готовність до самостійної екологічної діяльності, досвід даної діяльності, спрямованої на збереження і стале відтворення життя, на практичне поліпшення стану довкілля в процесі виявлення, вирішення і попередження екологічних проблем [1]. Незаперечною є роль школи у процесі набуття підлітками екологічної компетентності, адже саме в цей віковий період відбувається становлення основ екологічної компетентності й екологічної культури, цілісного світогляду, що є складовими інтелектуальної сфери підлітка. Але, поряд з цим, не можна недооцінювати ролі сімейного виховання в формуванні екологічної компетентності та екологічної культури підлітків. У процесі формування усвідомленого дійсного уявлення дітей про природу провідна роль належить батькам, які виступають не лише як носії знань, а й як зразок для наслідування способів, дій, прийомів, функцій. Екологічне

виховання – складний, багатоаспектний процес залучення особистості до культури взаємодії з природним і соціальним середовищем; формування екологічної свідомості та компетентності, ціннісного ставлення до довкілля, усвідомленого виконання екологічних норм і правил [3, с. 284 - 285]. Тому вивчення впливу сімейного виховання на екологічну компетентність підлітків є досить актуальним. Спираючись на наші попередні дослідження, зазначаємо, що у підлітків з автономним та позитивним стилями взаємодії з матерями краще розвинуті такі показники екологічної свідомості, як колаборативна диспозиція та стан еколого-психологічної релевантності, що зумовлює їх еконормативну поведінку, і, в свою чергу, може сприяти розвитку екологічної компетентності [2, с. 175]. Зважаючи на все відмічене вище **метою дослідження** є вивчення екологічної компетентності підлітків з різними типами сімейного виховання.

Емпіричні дослідження проводилися протягом 2015 –2017рр. Загальна кількість респондентів склала 200 осіб віком від 15 до 16 років. З них 60 осіб жіночої статі (30%) та 140 осіб чоловічої (70%). Дослідження проводилось на базі шкіл міста Чернігова (ЗСО I-III ст. №3, 17, 5). Статистична обробка результатів проводилась за допомогою комп'ютерної програми Spss 17.0 for Windows. Для досягнення мети дослідження були використані наступні методики: опитувальник «Поведінка батьків та ставлення підлітків до них» (ADOR), методика самооцінки екологічної компетентності Д. С. Єрмакова. За допомогою тесту "Поведінка батьків і ставлення підлітків до них" (ADOR) нами було виявлено підлітків з різними стилями взаємодії з матір'ю (оскільки у виборці були наявні респонденти з неповних сімей), а саме: позитивний (46% респондентів), директивний (12% респондентів), ворожий (7% респондентів), автономний (28% респондентів) та непослідовний (7% респондентів).

За допомогою методики самооцінки екологічної компетентності Д. С. Єрмакова було виявлено ступені сформованості в учнів таких компонентів екологічної компетентності: потребово-мотиваційний, когнітивний, практично-діяльнісний, емоційно-вольовий та ціннісно-

смісловий. 22% опитаних підлітків вважають, що вони свідомо компетентні щодо потребно-мотиваційного компоненту екологічної компетентності, тобто у них є бажання брати участь в екологічних проектах. 39% вважають себе несвідомо некомпетентними та ще 39% – свідомо некомпетентними щодо потребно-мотиваційного компоненту. Останні не бажають підвищувати свою компетентність щодо потреб займатися екологічною діяльністю. Щодо когнітивного компоненту екологічної компетентності, то 18% респондентів вважають себе свідомо компетентними на когнітивному рівні. Тобто вони свідомо цікавляться екологією, шукають інформацію з екологічних питань, мають певний набір знань в області екології та для реалізації екологічних проектів. 26% вибірки є несвідомо-компетентними, ці учні навіть не замислюються над тим які знання потрібні для реалізації екологічних проектів. Та 56% респондентів – свідомо некомпетентні, це ті підлітки, які цілком усвідомлено не мають достатньої кількості знань для здійснення екологічних заходів та різноманітних екологічних проектів. Лише 15% респондентів вважають себе свідомо компетентними у практично-діяльнісному компоненті, тобто вони переконані що мають всі необхідні вміння, знання та навички для практичної реалізації екологічних проектів. 51% підлітків свідомо некомпетентні у зазначеному вище компоненті, тобто у них не вистачає практичних умінь та навичок діяльності у сфері екологічних питань, та 34% – несвідомо некомпетентні. Останні не замислюються над тим, як реалізувати екологічний проект і навіть це взагалі потрібно. 42% опитаних учнів ніколи навіть не задумувались над тим, які емоції можна отримати від реалізації екологічних проектів, тобто у них емоційно-вольовий компонент розвинений на низькому рівні. Така ж кількість підлітків (42%) – свідомо некомпетентні. Вони не отримують задоволення від екологічних заходів, можна сказати що певною мірою їм байдуже є певні заходи, спрямовані на збереження навколишнього середовища чи немає. І лише 16% осіб вважають себе свідомо-компетентними в емоційно-вольовому компоненті. Це ті учні, які при занятті будь-якими екологічними проектами відчують сильні почуття та емоції, бажання

розвиватися та працювати надалі на благо екології. Щодо ціннісно-сміслового компоненту, то більшість вибірки (70%) вважає себе свідомо компетентними у цьому напрямку. Це означає, що екологічні цінності для них важливі. Вони розуміють, що природа потребує захисту і нею необхідно піклуватися, а екологічні проекти дійсно необхідно реалізувати. 8% вибірки – свідомо некомпетентні, поряд з актуальністю екологічних цінностей для них незрозуміло чому потрібно проводити екологічні заходи і яку користь вони несуть. У 22% вибірки низький рівень розвитку екологічної компетентності в ціннісно-смісловій сфері, тобто екологічні цінності для них не важливі.

Отже, з вище наведених результатів можна зробити висновок, що на найбільш високому рівні розвинений ціннісно-смісловий компонент екологічної компетентності. Більшість респондентів цілком усвідомлюють, що природа має важливе значення в житті людини і необхідно докладати зусилля задля її збереження, проте більша частина вибірки не бажають брати на себе таку відповідальність, або просто не володіють необхідними знаннями та навичками.

Для виявлення статистично-достовірних відмінностей в показниках екологічної компетентності у підлітків з різними стилями взаємодії з матерями нами був проведений однофакторний дисперсійний аналіз. За його результатами виявлено, що у підлітків з ворожим стилем взаємодії з матерями ціннісно-смісловий компонент екологічної компетентності розвинений найменше ($F=$ при $p \leq 0,05$). Ця тенденція свідчить про те, що екзистенційні екологічні сенси і цінності у респондентів з ворожим стилем взаємодії з матерями не розвинені порівняно з їх однолітками, які мають інші стилі взаємодії з матерями. Тобто, ці підлітки не зацікавлені в збереженні природи та в гармонійних стосунках з довкіллям, оскільки самі вони не відчувають емоційної близькості з матерями, що проектується і на ставлення до природи. Також статистично-достовірні відмінності спостерігаються між показниками потребово-мотивайного компоненту екологічної компетентності у підлітків з позитивним та директивним стилями взаємодії з матерями ($F=$ при $p \leq 0,05$).

Підлітки з позитивним стилем взаємодії з матерями мають більш сформовані мотиви екологічної діяльності, вищі потреби у збереженні довкілля порівняно з респондентами з директивним. Ця тенденція, можливо, пояснюється тим, що позитивне ставлення матерів до своїх дітей сприяє формуванню економорнативної поведінки та відповідального ставлення до довкілля.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. В ході емпіричного дослідження екологічної компетентності підлітків з різними стилями взаємодії з матерями встановлено, що найкраще вона розвинена у підлітків, матері яких використовують позитивний стиль взаємодії. Підлітки з ворожим стилем взаємодії з матерями мають низькі показники екологічної компетентності. Отже, позитивний стиль взаємодії матерів зі своїми дітьми підліткового віку сприяє розвитку екологічної компетентності, формуванню економорнативної поведінки та відповідального ставлення до довкілля. Перспективою подальших досліджень є більш ґрунтовне вивчення показників екологічної компетентності підлітків з різними стилями взаємодії з батьками та впливу факторів сімейного виховання на її розвиток.

Список літератури:

1. Ермаков Д. С. Педагогическая концепция формирования экологической компетентности учащихся : автореф. дис. на соискание научной степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” [Електронний ресурс] / Д. С. Ермаков. - Москва, 2009. - 20 с. - Режим доступу <http://www.dissercat.com/content/pedagogicheskaya-kontseptsiya-formirovaniya-ekologicheskoi-kompetentnosti-uchashchikhsya>
2. Мунасіпова-Мотяш І. А. Взаємозв'язок емоційного інтелекту та екологічної свідомості підлітків з різними типами сімейного виховання / І.А. Мунасіпова-Мотяш // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – Екологічна психологія. – 2017. – Том. VII. – Вип. 44. – С. 173 – 182.
3. Скребець В. О., Шлімакова І. І. Екологічна психологія: підручник / В.О. Скребець, І.І. Шлімакова. – К.: Видавничий дім «Слово», 2014. – 456 с.